

УДК 378.662.096:615(430.129.7=161.2)“1942/1944”

**ІСТОРІЯ ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО ТЕХНІЧНО-
ГОСПОДАРСЬКОГО ІНСТИТУТУ В МЮНХЕНІ (1947–1952)
ЯК НАСТУПНИКА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
МЕДИКО-ПРИРОДНИЧИХ ФАХОВИХ КУРСІВ У ЛЬВОВІ (1942–1944)**

Світлана Різничок

*Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького
вул. Пекарська 69, Львів, 79010,
svitlana_r@i.ua*

Досліджено історію заснування та розбудови фармацевтичного факультету Українського технічно-господарського інституту в Мюнхені, що був організований силами повоєнної еміграції із західноукраїнських земель. Вивчено педагогічні аспекти навчального процесу на факультеті. Розглянуто високий освітній рівень української наукової фармацевтичної школи, здатної у складних умовах повоєнної Європи до надання якісних освітніх послуг.

Ключові слова: фармацевтична освіта, медико-природничі фахові курси у Львові, історія фармації, історія педагогіки.

У сучасних умовах утвердження України як повноправного члена європейської та світової спільноти важливу роль відіграє формування адекватної системи освіти, складовою якої є фармацевтична освіта. Одним із шляхів підвищення якості фармацевтичної освіти є гармонізація її змісту. Водночас пошук нових методів та засобів навчання вимагають прискіпливого вивчення досвіду минулих поколінь. Фармацевтична освіта університетського рівня у Львові пройшла більш як півторастолітній шлях становлення, впродовж якого неодноразово доводила свою самодостатність у складних історичних умовах.

Вивчення досвіду минулих поколінь, втілення кращих його надбань сприятиме, з одного боку, піднесенню національної самоідентифікації української нації, та, з іншого боку, гармонізації навчальних планів і, як наслідок, покращенню якості надання освітніх послуг. Особливо значимим цей аспект є з огляду на впровадження в Україні ступеневої фармацевтичної освіти та модульної технології навчання. Вартим уваги прикладом може бути історія самоутвердження Львівської фармацевтичної школи у повоєнній Європі в другій половині 40-х років ХХ століття.

Після входження у 1944 р. радянських військ на територію Західного регіону України багато місцевих жителів емігрували на захід. З метою їх адаптації до життя в нових умовах на території Американської окупаційної зони у Мюнхені у 1946–1947 рр. був організований Університет УНРРА¹, в якому етнічні українці становили третину студентів (650) та близько 20% викладачів. До складу цього університету входило вісім факультетів, серед них філософський, юридичний, природничий, економічний, медичний, ветеринарний. При медичному факультеті був організований фармацевтичний відділ. Емігранти мали змогу продовжити тут розпочате на фахових курсах у Львові навчання та опанувати професію фармацевта. Університет містився у приміщенні Національного музею. Навчання велося німецькою та англійською мовами [3, с. 22; 12].

Завдяки наполегливості українських сподвижників, зокрема інженера Бориса Рудика, при кафедрі неорганічної хімії природничого факультету була організована єдина та той час у Мюнхені хімічна лабораторія на 72 місця, облаштування якої було завершено у жовтні 1946 р. Цього ж року на першому курсі фармацевтичного відділу навчалось 90 осіб, на другому – 206 осіб. Викладацький колектив працював над укомплектуванням бібліотеки та публікацією підручників. У своїй діяльності Університет часто стикався з труднощами, зумовленими браком коштів та недостатньою зацікавленістю американської адміністрації у його розбудові. За наказом командування Армії США на початку 1947 р. Університет змушений був віддати приміщення Національному музею. Зважаючи на труднощі переміщення, масову еміграцію студентів і викладачів до США та ліквідацію УНРРА, у травні 1947 р. Університет припинив своє існування [4, с. 139].

Майже одночасно з Університетом УНРРА, наприкінці Другої світової війни, весною 1945 р., у Регенсбурзі (Баварія) на території Американської окупаційної зони осіла частина педагогічного колективу Української вищої політехнічної школи, яка функціонувала в м. Подебрадах (Чехія). Силами цього колективу та завдяки прихильному ставленню до біженців адміністрації Американської зони у Регенсбурзі був організований Український технічно-господарський інститут (УТГІ). Управління інститутом здійснював Сенат, який був обраний на загальних зборах, та ректор. До

¹ Адміністрація Допомоги і Відбудови Об'єднаних Націй (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) зі штаб-квартирою у Вашингтоні (США) – міжнародна організація, заснована державами антигітлерівської коаліції 9 листопада 1943 р. До її складу входило 44 країни, які об'єдналися для допомоги потерпілим у війні країнам. УРСР приєдналася до УНРРА 18 грудня 1945 р. У 1947 р. УНРРА була ліквідована, а її функції щодо опіки над біженцями перебрала на себе Міжнародна Організація Біженців (International Refugee Organization) [8, с. 3465; 17].

складу УТГІ первинно входило чотири факультети: агрономічно-лісовий, інженерний, економічний, ветеринарний [2; 11; 12].

У зв'язку з наближенням ліквідації Університету УНРРА студенти та професорсько-викладацький колектив фармацевтичного відділу звернулися до Сенату УТГІ з проханням утворити у структурі УТГІ фармацевтичний відділ з осередком у Мюнхені. Зважаючи на це клопотання та завдяки ентузіазму проф. Євгена Вертипороха, 1 березня 1947 р. Сенат УТГІ прийняв постанову про відкриття фармацевтичного відділу при інженерному факультеті [3, с. 22; 5, с. 38]. Для координації роботи була створена канцелярія представника Сенату, функції його спочатку виконував доц. д-р П. Зелений, а після його від'їзду до Бельгії – проф. д-р І. Розгін. Набір студентів на літній семестр було оголошено 1 травня 1947 р. Всього на різні курси фармацевтичного відділу подали документи 219 осіб, серед них – 171 українець [4, с. 140–141].

У травні 1947 р. для проведення лабораторних занять зі студентами фармацевтичного і ветеринарного факультетів УТГІ завершив упорядкування лабораторії на 72 місця в цокольному приміщенні “Фюріх Шуле – Школи Фюріха” (Führichschule) у мюнхенському передмісті Рамерсдорф. Там розміщувався гуртожиток, їдальня та студентська організація УСГ². Для обладнання цієї лабораторії, з дозволу Ліквідаційної комісії та студентської організації Університету УНРРА, було використано устаткування лабораторії Університету УНРРА. Передумовою безкоштовної передачі обладнання лабораторії в користування фармацевтичного відділу було зобов'язання адміністрації відділу приймати на навчання осіб інших національностей, окрім українців, без обмежень. Керівником лабораторії залишився Б. Рудик. Розташовувалась нова лабораторія на відстані 15–20 хв ходьби від лекційних аудиторій і була відкрита від 8 години ранку до 8 години вечора [4, с. 140].

Згодом, у 1948 р., фармацевтичний відділ був реорганізований в окремий факультет. Вчена рада фармацевтичного факультету на своєму першому засіданні 23 квітня 1948 р. деканом факультету обрала професора Євгена Вертипороха, заступником декана (продеканом) – професора Валентину Радзімовську. Професорсько-викладацький склад фармацевтичного факультету охоплював 6 професорів (Борис Балінський, Юрій Брижицький, Євген Вертипорох, Ярослав Гинилевич, Анастасія Рокицька, Зиновій Хропливий), 4 доценти, 15 лекторів, 7 асистентів. Плата за навчання була невисокою і становила 240 німецьких марок за семестр. Мовою викладів була українська [3, с. 141–142].

Професор Є. Вертипорох [6, 10] докладно зусиль для оптимізації навчальної програми, після успішного вивчення якої випускники могли б

² УСГ – Українська студентська громада.

адаптуватися у фармацевтичній системі будь-якої країни світу. За основу було використано програми фармацевтичних факультетів університетів Австрії та Німеччини. Навчальна програма була розрахована на три роки (шість семестрів) (табл. 1).

Таблиця 1. Навчальна програма фармацевтичного факультету УТГІ у Мюнхені

<i>Загальноосвітні дисципліни</i>	<i>Фахово зорієнтовані дисципліни</i>	<i>Спеціальні дисципліни</i>
Історія фармації	Неорганічна хімія	Фармацевтична хімія
Перша невідкладна допомога	Аналітична хімія (I та II частини)	Фармакогнозія
Українська література	Органічна хімія	Галенова фармація і рецептура
Німецька мова	Ботаніка	Фармакологія і токсикологія
Англійська мова	Ботанічні екскурсії	Фармацевтичне законодавство
	Фізика експериментальна	Технологія фармацевтичних препаратів
	Зоологія і паразитологія	Біохімія
	Анатомія і фізіологія	Хімія споживча
	Мікробіологія	Косметична хімія
	Гігієна	Курс клінічної хімії
	Мінералогія та кристалографія	

Трирічний курс навчання був поділений на дві частини. Перші два роки студенти вивчали загальноосвітні та фахово зорієнтовані дисципліни, наступний, третій, рік навчання був присвячений вивченню спеціальних дисциплін. Після двох років навчання студенти склали перед екзаменаційною комісією перший фахово-підсумковий іспит, а після завершення повного курсу (6 семестрів) та виконання усіх передбачених навчальними планами практичних завдань склали перед екзаменаційною комісією другий фахово-підсумковий іспит (табл. 2). Після складання кожного іспиту студенти отримували свідоцтво, в якому були виставлені оцінки.

Отже, фахово зорієнтовані дисципліни входили до першого фахово-підсумкового іспиту, крім гігієни і мінералогії та кристалографії, з яких потрібно було скласти окремі іспити. Із загальноосвітніх дисциплін іспити не склали, тільки потрібно було пройти практичну перевірку в лектора кожної дисципліни та отримати заліки. До другого фахово-підсумкового іспиту входили чотири спеціальні дисципліни (див. табл. 2). З інших спеціальних дисциплін потрібно було скласти окремий іспит [12, с. 97–98].

Таблиця 2. Дисципліни, які були введені до складання фахово-підсумкових іспитів

<i>Перший фахово-підсумковий іспит</i>	<i>Другий фахово-підсумковий іспит</i>
Неорганічна хімія Аналітична хімія (I та II частини) Органічна хімія Ботаніка Ботанічні екскурсії Фізика експериментальна Зоологія і паразитологія Анатомія і фізіологія Мікробіологія	Фармацевтична хімія Фармакогнозія Галенова фармація і рецептура Фармакологія і токсикологія

На підставі наведеної програми можна стверджувати, що у ній у повному обсязі реалізовувався принцип послідовності й наступності у навчанні. Зокрема, вивчення органічної та аналітичної хімії входило до першого півкурсowego блоку дисциплін, а фармацевтичну хімію та технологію фармацевтичних препаратів вивчали у другому півкурсowому блоці дисциплін. Цей приклад також ілюструє поступовий логічний перехід від фахово зорієнтованих дисциплін до спеціальних. Про застосування принципу науковості у навчанні свідчить значна кількість лабораторних годин у процесі вивчення фахово зорієнтованих та спеціальних дисциплін. Найбільше лабораторних годин було відведено для вивчення аналітичної хімії, фармацевтичної хімії, неорганічної хімії, фармакогнозії, технології фармацевтичних препаратів, галенової³ фармації та рецептури.

Основними методами навчання були словесні, наочні та дослідницькі. До словесних головно належали лекції, які входили до структури кожної з навчальних дисциплін і мали пояснювально-ілюстративний характер [1]. До наочних засобів навчання можна віднести аудиторні дошки, таблиці, підручники, посібники. Важливою та особливою формою навчання на фармацевтичному факультеті були лабораторні заняття. Зауважимо, що професори та викладачі приділяли багато уваги підготовці навчальної літератури, публікували своїми силами лекції, бо придбати підручники українською мовою було неможливо [5, с. 38].

³ Дисципліна присвячена вивченню галенових препаратів. Їхня назва походить від прізвища знаменитого давньоримського вченого, лікаря і фармацевта Клавдія Галена (Claudius Galenus; 130–200 р. н.е.). “Галеновими препаратами” називають настоянки та мазі, виготовлені спеціальними способами. “Галенові препарати” характеризуються складним хімічним вмістом. У них, окрім діючих речовин, містяться і супутні. Готують їх найчастіше з лікарської рослинної сировини (настоянки, екстракти, олії, сиропи, ароматні води та ін..).

Під час викладання фармакогнозії для демонстрації використовували гербарії рослин, які студенти разом з асистентом д-ром Сильвією Жемчужніковою-Каарепуу самі збирали напередодні занять, власноруч виготовлені таблиці, препарати для мікроскопічних досліджень, отримані від працівників ботанічного саду Мюнхена. Здаючи наприкінці кожного семестру зільники на сто і більше рослин, студенти склали добрий гербарій, який потім використовувався для демонстрації на практичних заняттях зимового семестру і служив наочним засобом навчання. Згодом були придбані друковані таблиці, кишенькові мікроскопи, лупи і препарувальні інструменти. Свої лекції з фармакогнозії проф. Юрій Бжицький доволі часто читав у Ботанічному саду Мюнхена, демонструючи рослини безпосередньо на ділянках [9, с. 164].

Контроль успішності відображав послідовну систему. Головно, використовували проміжний та підсумковий контроль знань. До поточного контролю слід віднести колоквиуми, контроль практичних навичок і умінь, професійно орієнтовані завдання. Наприклад, для допуску до лабораторних занять з аналітичної та органічної хімії студент повинен був скласти обов'язковий колоквиум з цих дисциплін. Перед складанням усного іспиту з неорганічної хімії і аналітичної хімії (ч. I та II) і після закінчення лабораторних робіт з аналітичної хімії (ч. I та II) студент повинен був виконати екзаменаційний якісний ("квалітативний") і кількісний ("квантитативний") аналіз, не нижче, ніж на задовільно. Завдання на екзаменаційний аналіз видавав професор, який керував лабораторією, він же приймав письмовий звіт. "Квалітативний" аналіз складався не більше як з восьми складників, катіони та аніони вважали одним складником. "Квантитативний аналіз" складався з об'ємного (волюметричного) та кількісного (гравіметричного) аналізів. У гравіметричному аналізі потрібно було визначити кількісно три відомі складники.

Перед складанням другого фахово-підсумкового іспиту студент повинен був виконати лабораторний аналіз з фармацевтичної хімії та фармакогнозії. З фармацевтичної хімії потрібно було приготувати за рецептами дві лікарські форми, зробити аналіз двох лікарських форм, означити кількісно складники, зробити хімічний та фізичний аналіз сечі людини. З фармакогнозії необхідно було провести мікроскопічний аналіз лікарського засобу, мікроскопічний аналіз рослинного порошку та ідентифікувати в суміші з чотирьох-п'яти складників індивідуальні рослини і складники.

Студентів, які склали обидва фахово-підсумкові іспити та написали дипломну працю, допускали до дипломного іспиту. Дипломну роботу потрібно було виконати за профілем однієї з таких дисциплін: фармацевтична хімія й технологія фармацевтичних препаратів, фармакогнозія з ботанікою,

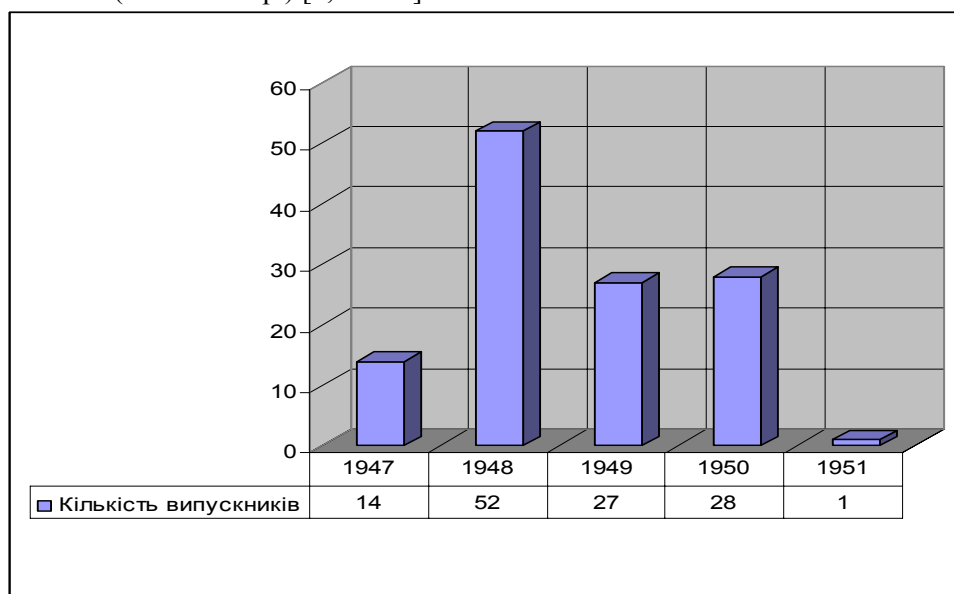
галенова фармація й рецептура, фармакологія й токсикологія. За згодою вченої ради факультету тема дипломної праці могла бути вибрана з іншої фахової дисципліни.

Дипломний іспит складався з усних іспитів з таких предметів: фармацевтична хімія з технологією фармацевтичних препаратів; фармакогнозія; галенова фармація і рецептура; фармакологія і токсикологія. Після успішного складання дипломного іспиту та захисту дипломної роботи випускники отримували звання “Магістра фармації”.

Всього за час функціонування фармацевтичного факультету у Мюнхені фах фармацевта здобули 122 особи [4, с. 144–148] (див. рисунок), головню українська молодь, яка в такий спосіб змогла завершити розпочате у Львові навчання [11; 14; 15]. В інших публікаціях кількість випускників коливається від 120 до 124 осіб [3, с. 22; 5, с. 38; 16, с. 43].

Три особи здобули титули докторів фармацевтичних наук:

- магістр Орест Логінський за дисертаційну роботу “Емульсії та емульгатори в аптений практиці” (5.10.1948 р.),
- магістр Кононеко за дисертаційну роботу “Н-хлороподібні сульфамід-фталевих кислот (розчинні діхлораміди)” (28.12.1948 р.),
- магістр Неоніла Очабрук за дисертаційну роботу “Пеніциліна, її застосування та методи виготовлення фармацевтичних препаратів” (17.10.1952 р.) [4, с. 149].

Кількість випускників фармацевтичного факультету УТГІ у Мюнхені упродовж 1947–1951 рр.

Зважаючи на масову еміграцію викладачів та студентів з Німеччини до США та Канади, фармацевтичний факультет УТГІ у Мюнхені 1952 р. припинив своє існування як навчальний заклад, а функціонував лише як українська науково-дослідна установа.

Висновки:

1. Фармацевтичний факультет Українського технічно-господарського інституту у Мюнхені був навчальною та науковою установою, яка давала можливість молодим етнічним українцям, які з тих чи інших причин були змушені покинути батьківщину, здобути фах фармацевта, отримати диплом магістра фармації або титул доктора фармацевтичних наук;

2. Навчання на фармацевтичному факультеті відповідало тогочасним планам фармацевтичного спрямування провідних європейських країн. Знання та практичні навички, здобуті випускниками фармацевтичного факультету УТГІ у Мюнхені, дали можливість більшості з них знайти роботу відповідно до фаху в країнах їхнього наступного проживання.

3. Функціонування фармацевтичного факультету УТГІ у Мюнхені довело, що українська наукова фармацевтична школа за рівнем відповідала іншим європейським фармацевтичним факультетам. Дипломи, видані випускникам фармацевтичного факультету УТГІ у Мюнхені, визнавалися в інших країнах, зокрема, Канаді та США, за умови перекладання іспиту та проходження півторарічної практики.

-
1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія: Підручник. – К.: Либідь, 1998.
 2. *Андрусяк Т.* Український технічно-господарський інститут: history.franko.lviv.ua/ШІІ_1.htm
 3. *Вертипорох Є.* Автобіографія // Збірка наукових праць на пошану Євгена Вертипороха. – Торонто, 1972. – С.11–35.
 4. *Вертипорох Є.* Фармацевтичний факультет // Український технічно-господарський інститут. – Нью-Йорк, 1962. – Т. 2. – С. 138–150.
 5. *Вертипорох Є.* Шляхами творчої праці // Збірка наукових праць на пошану Євгена Вертипороха. – Торонто, 1972. – С. 36–38.
 6. *Головацький І. Д.* Вертипорох Євген Іванович // Енциклопедія сучасної України. – К.: НАН України, 2006. – Т. 4. – С. 280.
 7. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
 8. [Енциклопедія українознавства](#): У 10 т. / Голов. Ред. [Володимир Кубійович](#). — Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1980. – Т. 9.

9. Жемчужнікова-Каарену С. Кілька слів про виклади ботаніки на фармацевтичному факультеті // Український технічно-господарський інститут.– Нью-Йорк, 1962. – Т. 2. – С. 162–165.
- 10.Калинюк Т., Ганіткевич Я. Вертипорох Євген // Зіменковський Б., Гжегоцький М., Луцик О. Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784-2009. – Львів: Наутілус, 2009. – С. 40.
- 11.Кальба М. Конгрес Світової Фередації Українських Фармацевтичних товариств // Свобода. – 1994. – № 128. – С. 4.
- 12.Козловський О. Нарис історії постання, розвитку та чинности УТГІ // Український технічно-господарський інститут.– Нью Йорк, 1962. – Т. 2. – С. 9–104.
- 13.Крук Б. Пам'яті д-ра Ореста Логінського // Свобода. – 1998. – № 15. – С. 22.
- 14.Мащак Осип: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
- 15.Михайлів О. Зустріч із Мюнхеном // Свобода. – 1980. – № 220. – С. 4.
- 16.Ніщепенко С. На службі науці і громадянству // Збірка наукових праць на пошану Євгена Вертипороха. – Торонто, 1972. – С. 39–44.
- 17.УНРРА: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.

**DEPARTMENT OF PHARMACY IN THE UKRAINIAN TECHNICAL
AND ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE OF MUNICH (1947 – 1952)
AS A SUCCESSOR OF THE PHARMACY FACULTY IN THE
VOCATIONAL SCHOOL OF MEDICINE AND NATURAL SCIENCES
OF L'VIV (1942 –1944)**

Svitlana Riznychok

*Danylo Halyts'ky National Medical University of L'viv
Pekars'ka Str., 69, UA – 79010 Lviv, Ukraine
phone: (032)2755947,
e-mail: svitlana_r@i.ua*

The article is devoted to the establishment and the activities of the Pharmacy Department in the Ukrainian Technical and Economic Research Institute of Munich that was organized by the efforts of the post-war emigrants from the West-Ukrainian Region. The author studies the educational aspects of teaching and learning at this department. She considers the high educational level of the Ukrainian research school of pharmacy that is able to provide the qualitative educational services in difficult conditions of the post-war Europe.

Key words: Pharmacy education, Vocational School of Medicine and Natural Sciences in L'viv, history of Pharmacy, history of Pedagogy.

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА
УКРАИНСКОГО ТЕХНИЧЕСКО-ХОЗЯЙСТВЕННОГО ИНСТИТУТА
В МЮНХЕНЕ (1947–1952) КАК ПРЕЕМНИКА
ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА МЕДИКО-
ЕСТЕСТВЕННЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КУРСОВ
ВО ЛЬВОВЕ (1942–1944)**

Светлана Ризничок

*Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого
ул. Пекарская 69, Львов, 79010, тел. (032)2755947
svitlana_r@i.ua*

Исследована деятельность фармацевтического факультета Украинского техническо-хозяйственного института в Мюнхене, который был организован эмигрантами из Западного региона Украины. Изучены педагогические аспекты учебного процесса на факультете. Показан высокий образовательный уровень украинской научной фармацевтической школы, которая смогла самоутвердиться в сложных условиях послевоенной Европы. Фармацевтический факультет в Мюнхене осуществлял образовательную деятельность, соответствующую уровню других европейских факультетов фармацевтического профиля.

Ключевые слова: фармацевтическое образование, медико-естественные профессиональные курсы, история фармации, история педагогики.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2010

Прийнята до друку 10.03.2010